

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА

ISSN: 1857-7342

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Кирил Барбареев
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков
м-р Верица Јосимовска

Редакциски одбор

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков

Главен и одговорен уредник

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот
Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. факс 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

м-р Александар Донски ВОБЕД	7
д-р Тодор Чепреганов, д-р Ѓорѓи Чакарјаневски МАКЕДОНИЗМОТ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	9
д-р Кирил Цацков НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП.....	17
д-р Ѓорѓи Малковски ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	25
д-р Силвана Сидоровска-Чуповска ПРОСВЕТАТА ВО ШТИП ВО ВРЕМЕТО НА ПЕРИОДАТА	31
д-р Александар Илиевски ПЕДАГОШКО-АНДРАГОШКАТА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	41
д-р Михајло Георгиевски ПРОСВЕТИТЕЛСКИТЕ ПОГЛЕДИ НА КРАТОВСКИОТ УЧИТЕЛ ДИМИТАР ПОП ЈОСИФОВИЧ, СОВРЕМЕНИК НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, ИЗНЕСЕНИ ВО НЕГОВИТЕ РАКОПИСИ ОД 1858 И 1869 ГОДИНА.....	51
м-р Дора Јурукова ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ЗА УЧИТЕЛСКАТА ДЕЈНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА	57
д-р Наташа Котлар-Трајкова МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЈКОВ	61
д-р Билјана Ристовска-Јосифовска ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век).....	67

проф. Трајче Мицески, спец. Роберт Конески, дипл.теолог ЕДУКАТИВНО-МЕНАџЕРСКО-ЛИДЕРСКИТЕ ОДЛИКИ НА ДИРЕКТОРОТ НА НАРОДНОТО УЧИЛИШТЕ ВО ПРИЛЕП (1874-1877) - ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	73
д-р Зоранчо Малинов ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ПУБЛИКУВАНИ ОД ШТИПЈАНИ КОН КРАЈОТ НА XIX ВЕК	85
д-р Снежана Јованова-Митковска НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ	97
д-р Александар Трајановски НАРОДНООПШТИНСКИ И ПЕДАГОШКО-БОГОСЛОВСКИ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА КОН СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК (ПО ПРИМЕРОТ НА УЧИТЕЛСТВУВАЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, Д. МИЛАДИНОВ, СЛ. ДИНГОВА, К. ШАПКАРЕВ И ДРУГИ)	109
д-р Валентина Миронска-Христовска УЛОГАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА ПРОСВЕТНА ТРАДИЦИЈА	123
м-р Елена Јосимовска УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	133
м-р Ванѓа Димитријева ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ЗНАЧЕЊЕТО НА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ ВО КУЛТУРНОТО ПОЛЕ НА МАКЕДОНИЈА.....	137
м-р Ирена Китанова ЕТИЧКО-ЕСТЕТСКИТЕ СЕГМЕНТИ ВО БУКВАРОТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	141
Донче Ефремов, Емилија Корунска ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ.....	145
м-р Оливер Цацков ЈОСИФ КОВАЧЕВ - УЧЕНИК И УЧИТЕЛ.....	151

м-р Ленче Насев ПОГЛЕД КОН ЖИВОТОТ И ДЕЛНОСТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ – ИСТАКНАТ МАКЕДОНСКИ ПЕДАГОГ И РЕФОРМАТОР ОД ШТИП	155
Иван Котев, Милена Цацкова ПЕРИОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ	163
м-р Верица Јосимовска ДЕЛАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ВРЕМЕТО ВО КОЕ ГИ СОЗДАВАШЕ	175
м-р Кире Филов РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЈНОСТ ВО ШТИП ПРЕД, ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	179
Лидија Камчева ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП	185
м-р Марија Коцева ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА УЧИТЕЛИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	191

ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП

Просветата во Штип и Штипско, како и во цела Македонија, во текот на XIX век поминала преку повеќе развојни фази, во зависност од типот, видот и степенот на училиштето. Најнапред просветата се одвивала преку т.н. старовремска школа. Основните карактеристики на старовремската школа, поточно нејзината физиономија и педагошко-наставна содржина биле следниве: училиштата немале ниту закони ниту правилници, работеле според установената традиција. Училишта отворале манастирите и црквите и некои приватни даскали и граѓанството. Во училиштата се изучувале: азбука, буквар, наусница, псалтир, светче, пишување, сметање, пеење и морално воспитување. Прибор за пишување биле плоча, хартија и плајвес. Старовремските даскали биле народни. Спогодувањето на даскалот станувало преку пазарлак меѓу даскалот и црковните муктари. Освен плата, даскалот добивал бесплатен стан и храна во манастирот или училиштето.

Во првите децении од XIX век немало посебни училишни згради, ниту во градот ниту во селата. Училиштата биле во манастирските конаци или во приватни куќи. Дури од половината на XIX век започнала изградбата на посебни училишни згради.

До средината на XIX век најраспространети биле ќелијните училишта. Во Штип вакви училишта имало во 30-тите години од XIX век. Според некои податоци, ќелијни училишта во Штип имало уште во XVI век, а веќе во 30-тите години од XIX век постоеле помодерни ќелијни училишта. Во Штип, во овој период, постоеле неколку видови на училишта (општонародно, приватно ќелијно, приватни училишта). Првото световно училиште во Штип било отворено кон крајот на 1840 година, а за даскал бил избран Павле Грозданов. Тоа постојано се развивало, проширувало и зацврстувало. По неговата смрт за учители биле поставени неговиот син Димитар и полубратот на Јосиф Ковачев, Анастас Ковачев. Во 60-тите години на XIX век се појавуваат и првоначално (основно) и класно или главно, со што училиштето во Штип се подигнало на прогимназијален степен.

Меѓутоа, потребите што ги наложувало времето и развојот ги принудило штипјани да размислуваат за насочување на училишното дело кон една попрактична специјализација и за отворање на нови поудобни и современи училишта.

Основоположникот на овие нови класни специјални училишта бил Јосиф Ковачев, роден во 1839 г. во Штип. Основното образование го добил во штипското келијно училиште и заемното училиште на Павле Грозданов. Својата наобразба ја стекнува во Белград и Русија на Духовните семинарии (академии), а работи како учител и во косовско Гнилање. Престојот во Русија ќе одигра решавачка улога во натамошниот развој на Ковачев. Посебно кај него ќе најдат израз реформаторските идеи на руските општествени, просветни, педагошки и демократски работници Чернишевски, Доброљубов, Пирогов, Ушински и други.

Така солидно подготвен и вооружен со напредни педагошки и методски знаења, Ковачев доаѓа во Штип. Тој добро ја знаел положбата на школството во Македонија и единствена задача и цел му била да го реформира, осовремени и модернизира по теркот на напредните земји. Во 1869 година станува главен учител во Штип и тогаш се зафаќа со реализирањето на своите реформски замисли во образованието. Во Штип тој го основал првото класно училиште во Македонија за подготвување учители и свештеници по теркот на тогашните руски богословски училишта. Покрај општообразовните, во наставниот план на училиштето видно место заземале богословските и педагошките предмети. Ова училиште било од мешан тип, учеле и машки и женски. Во поглед на женското образование Ковачев имал напредни мислења, дури се залагал за отворање на женски институт за подготвување на народни учителки, на кои им одредувал посебна просветителска улога.

Работата и активноста на Ковачев не се исцрпува само со тоа, туку тој во штипското училиште за првпат ја применува гласовната (звучна) метода во наставата и систем на работа по часови и одделенија (класови).

Само за три години како главен учител и реформатор на училиштата во Штип (1869 – 1872) Ковачев се здобил со широка популарност во македонската јавност. Во 1871 година Ковачев имал среќа од своето училиште во Штип да ги извади првите учители, првата генерација просветни работници во Македонија, кои наставата ја следеле во едно ново, реформирано народно училиште.

Во 1872 година Ковачев бил преместен во Прилеп, но училиштето ја продолжува својата работа по трасирана насока од него. Истовремено училиштето од двокласно во осумдесеттите станало трикласно и на крај четирикласно. Во такво училиште учителствувале и Горче Петров, Даме Груев и Гоце Делчев.

Штип ја имаше таа среќа во него за првпат да учителствува и директорува (во учебните 1894/1895 и 1895/1896 г.) човек кој во душата е социјал, по убедување социјал-демократ, по делата - револуционер, Гоце Делчев.

Според преданијата на некои постари староседелци на Штип, Гоце Делчев во Штип пристигнал во ноември 1894 година, а според неговиот сопатник од Софија, Туше Делииванов - во октомври 1894 година. Ако точно не може да се утврди денот и месецот на пристигнувањето на Гоце во Штип, со сигурност се знае дека веднаш бројот на ученици во Ново Село се зголемил на 400. Во градот под Исарот, брзо се раширила веста дека во Штип дошол учител од далеку, кој многу добро предава во училиштето.

Доаѓањето на Гоце Делчев во Штип означувало враќање на револуционерот во својата поробена земја, враќање што имало педагошко и социјално значење. Тој учител ќе стане предавач на деца од различни националности и средини. А тоа означувало квалитативни промени во еден училиштен систем, а училиштето добива нов третман и димензија. Сето тоа не е средина каде што се исмејувал слабиот ученик, ниту место каде што се ставале слаби оценки или само да се заврши училиште заради добивање свидетелство. Децата доаѓале за стекнување на знаења. Така реформираното училиште од современи учители, каков што бил и Делчев, прераснува во педагошка средина привлечна за многу деца.

Педагошките погледи на Делчев

Педагошкото дело на Делчев, како политички учител на својот народ, се совпаѓа во времето кога социјалните и училишни услови за работа во Македонија се специфични. Гоце не завршил учителска школа, па според тоа тој не бил професионален учител. Но, за разлика од многу други учители, Гоце Делчев бил академски граѓанин, зашто во Софија завршува курс на Воената академија.

Главниот мотив што го натерало Гоце да стане учител, имал политички карактер. Сакал да се најде меѓу широките народни маси заради политичка пропаганда. Сакал да го наобразува секој Македонец и секој Влав. Да ги просветува и културно да ги издигнува граѓаните.

Поседувал добра говорничка способност, толку добра особена за еден просветител. Се одликувал со строгост до граници на одмереност, се трудел да биде близок до учениците и до нивните родители. Со тоа ја покажувал својата педагошка и андрагошка способност и наклонетост. А социјалните и општествените услови му наложувале да биде борец за општонародно образование. Тој дијалектички сфатил дека за прогресот на човештвото, како и за ослободување од ропството, секому му е потребно

знаење. Со тоа сакал робот да го издигне на интелектуално ниво и да се осознае дека тој таков не се родил, зашто ропството не е наследна појава.

Затоа тој во воспитувањето на граѓаните и децата акцентот ќе го стави на моралното образование, кое како црвена нишка ќе се протега низ сите негови влијанија. Сакал да создаде колектив на рамноправни граѓани, граѓани со исти права но и задолженија. А најголемото задолжение за него било ослободувањето. Поради ова се зафаќа за превоспитување на децата, решил да ги бодри и да ги осмелува. Почнал да им дава поуки и задачи од типот: „Кој нема да ја прескокне клупата на крајот од учебната година, нема да минува во погорното одделение! – Кој ќе го наклевети својот другар на друг, јазикот ќе му го отсекам! – За вашите сторени грешки, вие сами ќе си пресудите! – Училишниот прибор да го местите така што кога ќе ви затреба и во темнина да си го наоѓате! – На сила одговарајте со сила. Клин со клин се вади од дрвото! итн“.

Неговиот социолошко-педагошки план на работа ќе го сочинуваат: принципите на народноста, патриотизмот, демократичноста и интернационализмот. Тие начела во работата на Делчев се поврзани во единство и го сочинуваат неговото филозофско учење.

Според неговата концепција за размислување и за дејствување, училиштето преставувало социјална и педагошка средина за менување на свеста на граѓаните.

Неговата умствена универзалност го доведува да биде народен просветител, а подоцна и директор на училиштата во Штип и во Банско, воедно прифаќајќи ја грижата за работата на другите учители, нивната секојдневна работа во училиштата и темелното образование на децата.

Според овој учител, воспитната и образовната функција секогаш треба да се разгледуваат во единство. Ако образованието е знаење, воспитанието е однесување во општеството врз база на тоа знаење.

Со такви филозофски убедувања на 22 години застанува со дневникот во рацете пред штипските деца.

Според Делчев, училиштето не е само педагошка, туку и социјална средина која треба психолошки да ја измени личноста, како умствена така и идеолошка. Затоа тој народен учител упатил општ повик кон сите граѓани за масовна посета на училиштата. Таквата заложба за образование за сите граѓани ја потврдува неговата висока свест и патриотизам.

Делчев одел и уште подалеку во однос на социјалните права на човекот. Тој барал државата да води грижа за образованието. Уште првите денови кога дошол во Штип широко ги отворил вратите на училиштето за децата, за младината и за возрасните граѓани. Тоа училиште претставувало и центар за образовно и за културно издигање на широките народни маси. Тоа станува средина за будење на националната свест.

Гоце се трудел своите ученици добро да ги запознае и да проникне во нивните души. Како образован граѓанин, ги признавал индивидуалните разлики и навики кај децата. Тој подеднакво работел и со учениците во првата и со учениците во последната клупа. Учениците кои покажувале послаби резултати не ги карал ниту ги навредувал, туку им ја влевал вербата во сопствените сили дека со работа и со вежбање и тие можат да бидат добри како нивните другари.

Гоце Делчев спаѓа во учителите хуманисти. Тој ги отфрлил физичките казни како средство за воспитување. Казните ги заменил со зборови на убедување. Верувал во децата и во нивните можности. Затоа почесто ги учел да не се караат и да не развиваат омраза меѓу себе. Тој не само што знаел да ги одбере тие морални пораки за воспитното влијание на учениците, но тоа им го објаснувал на еден театрален начин. За кратко време кај децата се почувствувала промена. Тие станале повесели, поживи во однесувањето, започнале да си играат во поголеми групи, родителите поретко доаѓале во училиштето да си ги пречекаат децата. Децата добиле смелост сами да си доаѓаат и да се враќаат од училиште. Така охрабрани децата ја почувствувале сопствената емоционална слобода.

За разлика од другите учители, тој имал поспецифичен начин на работа со децата. На часовите по неговите наставни предмети им давал текстуални задачи заради развивање на логичкото размислување. Со таквите задачи тој го проверувал детското мислење и нивната способност за критичко расудување. Во наставниот процес покажувал и голема смисла за т.н. корелација. Знаел успешно лекциите по еден предмет да ги поврзе со другиот предмет, лекциите од математика да ги поврзе со лекции од историја и на тој начин да ги распламтува и националните чувства.

Еве една од тие задачи во корелација математика - историја:

- На Турците робуваме...пет векови. Еден век има 100 години. Колку години Македонија ѝ робува на Турција?
- Одговор: 500 години.

Поука: Уште толку ќе робуваме ако седиме со скрстени раце.

Понекогаш на почетокот на часовите Делчев им поставувал невообичаени прашања на учениците од кои чекал одговор. На пример: „Деца, знаете ли да ми кажете зошто вие учите? Или, дали знаете од кај дојдоа Турците кај нас? Или, што е тоа експлоатација? Откако ќе добиел неколку одговори и тој одговарал, на пример: „Кога некој му го зема лебот на оној што си го заработил, доаѓа до експлоатација. Едниот е пчела што си го заработил лебот, а другиот е крлеж што му ја цица крвта. Работникот останува гладен, а крлежот сит. Ете, зошто јас беговите ги нарекувам крлежи“.

Во неговата педагошка работа во училиштето ќе биде забележана и групната работа на учениците. Инсистирал децата да учат колективно распоредени во помали групи, мислејќи дека на тој начин послабите деца ќе добијат помош од подобрите, децата подобро ќе се запознаат меѓу себе, ќе си помагаат и ќе прераснат во вистински пријатели.

Во книгите останало запишано и тоа дека Делчев имал обичај пред учениците, за време на часовите, да си ги протрлува рацете како да е настинат. Тоа било знак дека бара од учениците да му раскажуваат приказни за некои јунаци, особено за Крали Марко.

Како интелегентен учител, првата година како наставник тој предавал Географија, Француски јазик, Геометрија и Историја (според едно свидетелство од 25 јуни 1895 г). Сите тие наставни предмети ги предавал со подеднаков успех, што покажува дека тој совесно си ја извршувал предавачката улога, како и тоа дека ги познавал основите и на општествените и на природните науки.

Гоце Делчев бил ценет учител во Штип. Тој добро се подготвувал за часовите. Планирал и размислувал за лекциите, за начинот на работа, за нагледното објаснување, за предавањето и за извлекувањето на поуките. Тој бил против формалните знаења, да се учат формите на зборовите, без да се знае содржината. Тој бил за знаења кои ќе бидат корисни во животот на човекот.

Во националниот систем на македонското школоводство ќе биде забележано и отворањето на андрагошката школа во Штип. Тоа се случило во првата година од учителствувањето на Гоце во Штип. Така, во учебната 1894/1895 година група напредни учители во Штип ја отвориле таа школа. Главни организатори и иницијатори биле истакнатите народни просветители Дамјан Груев и Гоце Делчев.

Гоце Николов Делчев во историјографијата на Македонија е познат како револуционер и борец за националното ослободување на македонскиот народ, а во училишниот систем како прогресивен учител. Во историската педагогија неговото име поретко се споменува, неговиот наставнички лик не е доволно разработен, бидејќи педагошката документација и евиденција од неговото време не е сочувана. Сведоци за неговата работа се само свидетелствата на учениците потпишани од него.

Вредните штипјани за да се сеќаваат на учителот од Кукуш на спомен-релјефот во дворот на училиштето каде што учителствувал Гоце ја запишале неговата филозофска мисла – *Јас го разбираам светот, единствено, како поле за културен натпревар меѓу народите.*